

Ermal BAZE

**PROFILI ITALO-DALMATIN I QYTETIT
TË SHKODRËS NË FILLIM TË MESJETËS SË VONË
(PËRGJATË SHEK. XIV)**

Abstrakt:

Në kapërcyell të shek. XIV Shkodra u zhvillua si komunë qytetare me një legjislacion, me institucione, ekonomi dhe jetë qytetare të organizuar. Shprehja më e lartë e organizimit komunal të qytetit të Shkodrës në fillim të Mesjetës së vonë ishin statutet, të cilat përmbledhnin aktet normative që rregullonin në tërësinë e tyre organizimin e funksionimin e jetës qytetare. Statutet e Shkodrës janë padiskutim një dëshmi historike prestigjioze, për faktin se, në një periudhë të caktuar kohore të Mesjetës së vonë, ishin dokumenti kryesor i pasqyrimin të jetës politike, institucionale, ekonomike, sociale e fetare në komunën qytetare të Shkodrës. Dispozitat e Statuteve të Shkodrës përcaktonin të drejtën shtetërore, organizimin institucional, të drejtën civile e penale, pozitën juridike të klerikëve, ndërtimin e shtëpive, pronësinë dhe qiranë e tyre, mbajtjen e mullinjve, furrave dhe tavernave, punën në ara, në vreshta e në pemëtari, kushtet e punës, rrogat, etj. Nga shqyrtimi analitik e tërësor i të dhënave të Statuteve të Shkodrës, për aq sa ato na lejojnë, në kumtesë tregohet se qyteti i Shkodrës përgjatë shekullit XIV, kishte një juridiksion territorial dhe zhvillim urbanistik të përcaktuar qartë, dhe se e kishte vijuar jetën e vet duke kaluar nga njëri shekull në tjetrin. Në fillim të Mesjetës së Vonë, ai paraqitej me një fizionomi institucionale dhe ekonomike të mirëorganizuar e solide, të cilat i jepnin qëndrueshmërinë dhe stabilitetin e nevojshëm për zhvillimin e jetës qytetare të shoqërisë mesjetare shkodrane. Kësaj strukture të konsoliduar organizative i bashkëngjitej edhe pesha specifike dhe ndikimi i madh që kishte besimi dhe institucionet kishtarë, në administrimin e harmonizimin e jetës publike dhe shpirtërore të shoqërisë në qytetin e Shkodrës, një

karakteristikë kjo e përbashkët për të gjithë qytetërimin evropian në Mesjetë.

Fjalët kyç: *Statutet e Shkodrës, komunë qytetare, Mesjetë, juridiksion, qytetërim evropian.*

Me rifillimin e jetës urbane gjatë Mesjetës së mesme (shek. XI-XIII) dhe asaj të vonë (shek. XIV-XV), në Evropën Perëndimore vazhduan jetën shumë qytete antike dhe u formuan nga e para shumë të tjera,¹ ku risia më e madhe në panoramën e organizimit politik të qytetit, ishte dalja në dritë e formave të reja të qeverisjes, që njihen në shkencën e historisë mesjetare me emrin e përgjithshëm të komunave.² Një afirmim të veçantë dhe një zhvillim shumë të madh, institucioni i komunës do të arrinte në qytetet e Italisë Qendrore e Veriore në fillim të shekullit XIII,³ të cilat do të reflektonin dhe do të ushtronin ndikimin e tyre edhe në vendet e Adriatikut Lindor.

Përpos zhvillimit të botës qytetare evropiane gjatë Mesjetës së mesme, në shekujt XIII-XIV edhe trevat shqiptare dalloheshin në sfondin ballkanik për progresin e konsiderueshëm të tyre në aspektin institucional, ekonomik e kulturor.

Një varg qendrash urbane me tradita të lashta antike si Vlora, Durrësi, Shkodra, Lezha, Ulqini, Tivari etj., zhvillohen më tej në këtë periudhë si qendra të rëndësishme prodhimi dhe shkëmbimi, me rreze mjaft të gjerë veprimi në plan të brendshëm e të jashtëm dhe me peshë në jetën politike të vendit.⁴ Krahas këtyre u mëkëmbën në afërsi të zonave bregdetare e në krahinat e brendshme të vendit qytete të tjera me origjinë mesjetare si Kruja, Drishti, Shasi, Berati, Kanina, Prizreni, Prishtina, Peja, dhe qendrat e fuqishme në nxjerrjen dhe përpunimin e mineraleve

¹ Jacques Le Goff, *Qytetërimi i Perëndimit Mesjetar* (Tiranë: Toena, 1997), 97 - 98.

² Roberto S. Lopez, *Lindja e Europës* (Tiranë: Dituria, 2012), 281. Pierre Milza, *Historia e Italisë* (nga origjina në ditët tona), (Tiranë: Dituria, 2012), 224.

³ Giorgio Cracco, *L'Europa E Il Mondo* (Dal Medioevo Ad Oggi), vol. II, Societa Editrice Internazionale, (Torino: Officine Grafiche SEI, 1980), 115.

⁴ Luan Malltezi, "Qytetet dhe roli i tyre në lidhjet ekonomike midis krahinave shqiptare në shek. XIII-XV", në: *Konferenca Kombëtare Për Formimin E Popullit Shqiptar Të Gjuhës Dhe Të Kulturës Së Tij*, (Tiranë: Shtypshkronja e Re, 1988), 73.

si Trepça, Janjeva, Novobërda në trevën e Kosovës.⁵ Në pikëpamje të strukturës shoqërore e të organizimit politik, në Arbërinë mesjetare ndeshim dy lloje qytetesh: qytetet e tipit bizantin dhe ato të llojit italo - dalmatin, që gëzonin një traditë të gjatë vetëqeverisëse.⁶ Shprehja më e lartë e organizimit komunal të qyteteve shqiptare në Mesjetë ishin Statutet, të cilat përmbledhnin aktet normative, që rregullonin në tërësinë e tyre organizimin e funksionimin e qytetit, si dhe marrëdhëniet midis qytetarëve, midis tyre dhe shtetit, midis vetë qytetit dhe ambientit rrethues. Nga të dhënat e deritanishme del se, përgjatë shekullit XIV, pjesa më e madhe e qyteteve shqiptare të bregdetit të Adriatikut Lindor, si Durrësi, Shkodra,⁷ Drishti,⁸ Ulqini (1376), Tivari (1369)⁹ dhe Budva (1349-1351) ishin pajisur me statute.¹⁰ Statutet e Durrësit u nxorën jashtë përdorimit dhe humbën gjatë sundimit të Topiajve në qytet (1368 – 1392).

Disa vite pas kalimit të qytetit nën administrimin venecian (1392), “*më 1398, u gjetën 35 kapituj të këtyre statuteve, që ruheshin në kuvendin françeskan të qytetit*”.¹¹ Gjithashtu, krahas statuteve të qyteteve, sipas ndikimeve e modeleve të së drejtës kishtare të botës katolike

⁵ Luan Malltezi, *Qytetet e bregdetit shqiptar gjatë sundimit venedikas* (Tiranë: 8 Nëntori, 1988), 35.

⁶ Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Historisë, *Historia e Popullit Shqiptar*, vëllim I, (Tiranë: Toena, 2002), 264.

⁷ *Statuti di Scutari della prima metà del secolo XIV con le addizione fino al 1469*, (a cura di Lucia Nadin, traduzione in albanese a cura di Pëllumb Xhufi, con saggi introduttivi di Giovan Batista Pellegrini, Oliver Jens Schmitt e Gherardo Ortalli), (Roma: Viella, 2002), kreu 50. (Më tej, *Statuti di Scutari*).

⁸ Musa Ahmeti, Etleva Lala, *Statutet dhe urdhëresat e kapitullit të Kishës Katedrale të Drishtit*, (Tiranë: OMBRA GVG), 2009.

⁹ Kristo Frashëri, *Historia e qytetërimit shqiptar* (Nga kohët e lashta deri në fund të Luftës së Dytë Botërore), (Tiranë: Kristalina - KH, 2008), 82. Oliver Jens Schmitt, *Arbëria Venedike 1392-1479*, (Tiranë: K& B, 2007), 110: Sipas O. J. Schmitt, statutet e Durrësit, Ulqinit dhe Tivarit kanë humbur. Për Ulqinin e për Tivarin u bë përpjekja që të rindërtohen ato duke u mbështetur në lutjet e komunave drejtuar Venedikut në shekullin XV.

¹⁰ *Statuta et Leges Civitatis Buduae, Civitatis Scardonae, et Civitatis et Insulae Lesinae*, (përgatitur nga prof. Simeonis Ljubie), (Zagrabiae: Officina Societatis Typographicae, 1882 - 3).

¹¹ *Historia e Popullit Shqiptar*, vëllim I, 266.

perëndimore,¹² në komunën e Drishtit ekzistonin edhe “*Statutet dhe Urdhëresat e Kapitullit të Kishës Katedrale të Drishtit*”,¹³ një dokument me vlerë i gjysmës së dytë të shekullit XV (12 janar 1468),¹⁴ që pasqyron organizimin e jetës klerikale brenda këtij kapitulli.¹⁵ Respektimi i statuteve të qyteteve shqiptare do të vazhdonte edhe gjatë administrimit venecian.¹⁶ “*Venediku kur pushtoi qytetet bregdetare shqiptare në fund të shekullit XIV premtoi respektimin e statuteve të tyre, madje ky ishte një nga kushtet e dorëzimit*”.¹⁷

Statutet qytetare që ruhen të plota janë pikërisht “*Statutet e Shkodrës*”,¹⁸ të cilat përbëhen nga 279 kapituj (krerë) shkruar në venecianishten e shekullit XV,¹⁹ dhe si datë për hartimin e tyre “*si terminus ante quem do të vlejë viti 1346*”, sipas mendimit të O.

¹² Bianca Betto, *IL Capitolo Della Basilica Di S. Marco In Venezia: Statuti E Consuetudini Dei Primi Deceni Del Sec. XIV* (Padova: Editrice Antenore, MCMLXXXIV).

¹³ *Statuta Et Ordinationes Capituli Ecclesiae Cathedralis Drivastiensis* (Statutet dhe Urdhëresat e Kapitullit të Kishës Katedrale të Drishtit), përkthyer nga latinishtja në shqip nga Musa Ahmeti dhe Etleva Lala (Tiranë: OMBRA GVG, 2009).

¹⁴ Musa Ahmeti, Etleva Lala, “Koha dhe rrethanat e dorëshkrimit,” në *Statutet dhe Urdhëresat e Kapitullit të Kishës Katedrale të Drishtit*, 19.

¹⁵ Edmond Malaj, *Historia dhe fizionomia e një qyteti mesjetar shqiptar: Drishti* (Tiranë: Qendra e Studimeve Albanologjike-Instituti i Historisë, 2015), 353. Teuta Shala Peli, *Drishti në Mesjetë* (Prishtinë: Instituti i Historisë “Ali Hadri”, 2016), 64.

¹⁶ *Acta et Diplomata Res Albaniae Mediae Aetatis Illustrantia*, (collegerunt et digresserunt Dr. Ludovicus de Thalloczy, Dr. Constantinus Jirecek et Dr. Emilianus de Sufflay), volumen II, (Annos 1344-1406 continens), Vindobonae MCMXIII, ribotim, (Tiranë, Prishtinë: “Dukagjini”-Pejë, 2002), dok. nr. 480, 484, 610. Giuseppe Valentini, *Acta Albaniae Veneta saeculorum XIV et XV*, vol. I-XXV, (München, 1967-1979), vol. II, dok. nr. 630. Aleks Buda, Injac Zamputi, Kristo Frashëri, Petraq Pepo, *Burime të zgjedhura për historinë e Shqipërisë*, vëllimi II, (shek. VIII- XV), (Tiranë: Mihal Duri, 1962), dok. nr. 100, 171-172.

¹⁷ Aleks Luarasi, *Shteti dhe e drejta shqiptare në epokën e Skënderbeut*, (Tiranë: Shtëpia Botuese “Luarasi”), 1998, 103.

¹⁸ Një kopje e të cilave u zbulua në vitin 1997 në fondin e bibliotekës së Muzeut Qytetës Correr të Venecias, nga gjuhëtarja italiane Lucia Nadin dhe albanologu zviceran Oliver Jens Schmitt. Në vitin 2002, nën kujdesin L. Nadin, shoqëruar me studime të saj, të historianëve O. J. Schmitt e Gherardo Ortalli, gjuhëtarit Giovan Battista Pellegrini dhe me një përkthim shqip nga medievisti i njohur shqiptar Pëllumb Xhufi, u botuan për herë të parë në Romë Statutet e Shkodrës.

¹⁹ Sipas shqipëruesit të Statuteve të Shkodrës, medievistit Pëllumb Xhufi, në: *Historia e Popullit Shqiptar*, vëllim I, f. 266. (Në fakt vetëm 278 kapituj janë me tekste të plota, pasi kreut 66 i mungon krejtësisht përmbajtja. Shënim E. Baze).

J. Schmitt.²⁰ 268 kapitujt e parë i përkasin dhjetëvjeçarëve të parë të shekullit XIV, 6 shtojca në vitet 1391-1393²¹ si dhe 5 dispozita nga periudha veneciane 1457-1469.²²

Mbi bazën e Statuteve të Shkodrës mund të përfytyrohet zhvillimi institucional, ekonomik, social dhe fetar i qytetit, si dhe për herë të parë jeta qytetare shpaloset pothuajse në gjithë plotësinë e vet të larmishme. Pasi i studion në të gjitha aspektet Statutet e Shkodrës, fuqia e tyre rezulton sot më e madhe nga sa mendohej. Sipas përcaktimit të O. J. Schmitt, Statutet e Shkodrës janë një “*monument i vërtetë i Shqipërisë mesjetare*”,²³ ndërsa sipas historianit italian G. Ortalli, “*ky dokument gëzon privilegjin e të qenurit teksti legjislativ më i vjetër i hartuar në territorin shqiptar, që ka mbërritur deri në ditët e sotme*”.²⁴

Edhe pse e drejta sovrane e qytetit të Shkodrës në gjysmën e parë të shekullit XIV i përkiste mbretit serb Stefan Dushanit (1331-1355)²⁵, duhet theksuar se, Shkodra zhvillohet si një qendër e rëndësishme komune qytetare autonome me një legjislacion, ekonomi dhe institucione të zhvilluara sipas modelit të qyteteve më të avancuara italo - dalmatine të Adriatikut Lindor.

Statutet e Shkodrës përmbajnë një frymë të fortë evropiane, ku qysh në kreun e parë²⁶ të tyre gjen të mishëruar parimin e njohur të

²⁰ Schmitt, *Arbëria*, 113.

²¹ *Statuti di Scutari*, kreu 271, 272, 273, 274.

²² *Po aty*, kreu 275, 276, 278, 279.

²³ Oliver J. Schmitt, “Un monumento dell’ Albania medievale: Gli Statuti di Scutari”, tek sfondi i artikujve hyrës në: *Statuti di Scutari della prima metà del secolo XIV con le addizione fino al 1469*, (Roma: Viella, 2002), 26.

²⁴ Gherardo Ortalli, “Gli statuti, tra Scutari e Venezia”, tek sfondi i artikujve hyrës në: *Statuti di Scutari della prima metà del secolo XIV con le addizione fino al 1469*, (Roma: Viella, 2002), 10.

²⁵ *Statuti di Scutari*, kreu 1, 2, 3, 31, 55, 85, 92, 99, 224, 225.

²⁶ *Po aty*, kreu 1: “Nëse ndokush do të dëshironte të qëndronte në qytetin tonë, qoftë ky njeri i mbretit apo i ndonjë fisniku, ai duhet t’i shërbejë vetëm komunës sonë dhe askujt tjetër. Në rast se ndonjëri nga qytetarët tanë, sllav apo arbëresh, do të përpiquej ta bënte atë pronë të vetën, do t’i paguajë mbretit pesëdhjetë hyperperë ndërsa i huaji do të lihet i lirë dhe i qetë. Të gjithë qytetarët e komunës sonë duhet t’i mbrojnë të ardhurit në çdo mënyrë”. Gjithashtu kreu i parë përfocohet edhe nga kreu 262: “I huaji që vjen nga jashtë në qytetin tonë për të qëndruar ose banuar si qytetar i tij, përfash-tohet nga çdo detyrim për një vit të tërë. Nëse padroni kërkon ta dëbojë, qoftë ai latin, sllav apo çdo kombësi tjetër, komuna ka për detyrë ta mbrojë dhe askush tjetër përveç

qytetërimin perëndimor mesjetar evropian: “*ajri i qytetit të bën të lirë*”, i proklamuar për herë të parë në qytetin e Goslarit (në Jug të Gjermanisë Veriore) më 13 Korrik 1219 nga perandori i shenjtë romak i kombit gjerman, Frederiku II Hohenshtaufen.²⁷ Në fakt, kreu i parë sanksionon të drejtën e azilit e të mbrojtjes së çdo personi, që futej në komunën e Shkodrës për t’i shpëtuar përndjekjeve të pushtetit feudal. Por, ky nuk është kreu i vetëm, që të kujton dokumentet moderne mbi liritë dhe të drejtat e njeriut.

Këto liri e të drejta sanksionohen në një sërë dispozitash ligjore të statuteve, ku trajtohet e drejta e jetës, e drejta e pronës, e drejta e trashëgimisë, e drejta për t’u mbrojtur, e drejta për të zgjedhur e për t’u zgjedhur, deri edhe te e drejta për *privatësi*. Statutet iu kushtojnë një mbrojtje të posaçme shtresave më të pambrojtura të shoqërisë: fëmijëve, grave dhe pleqve.

Në Statutet e Shkodrës pasqyrohet arketipi perëndimor i rolit dhe i rëndësisë së figurës së gruas në shoqëri. Në një sërë nenesh, vend të veçantë zinin veprat penale kundër moralit, çka tregonin për mbrojtjen juridike e penale të personalitetit, dinjitetit e nderit të gruas. Ligji ishte mjaft i ndjeshëm ndaj denoncimeve të grave për fyerje,²⁸ ushtrim të dhunës fizike²⁹ dhe seksuale ndaj tyre.

Masat ndëshkimore ishin gjithashtu të rënda dhe nuk kursenin asnjëri, pavarësisht nga rangu apo statusi i tij, e madje pa bërë dallim midis personave laikë dhe fetarë.

Gruaja shkodrane e gjysmës së parë të shekujve XIV gëzonte një status, që do t’ia kishin lakmuar edhe pasardhëset e saj në shekujt e mëvonshëm. Burri duhej të tregonte respekt ndaj gruas dhe nuk duhej ta braktiste atë për shkak të pajës ose pasurisë së pakët të saj.³⁰ Paja e saj nuk duhej tjetërsuar ose shpenzuar nga bashkëshorti,³¹ me qëllim mbrojtjen e të drejtës pasurore të gruas. Pasuria familjare është pronë

gjykatësve nuk ka të drejtë ta gjykojë, askush nuk mund ta përvetësojë si njeriun e vet. Gjykatësi apo çdo person tjetër që do të guxonte ta përvetësonte, dënohet me pesëdhjetë hyperperë gjobë, që ndahen në mes midis kontit e komunës”.

²⁷ *Krestomacia e Historisë së Mesjetës*, (Tiranë: Mihal Duri, 1965), 175.

²⁸ *Statuti di Scutari*, kreu 255.

²⁹ *Po aty*, kreu 256.

³⁰ *Po aty*, kreu 265.

³¹ *Po aty*, kreu 165.

në mënyrë të barabartë. “*Gjithçka që fitojnë burrë e grua së bashku konsiderohet e barabartë, d. m. th. gjysma i takon burrit dhe gjysma gruas*”.³² Gruaja ka të drejtë të ndajë pjesën e saj nga vjehrra, si dhe ka të drejtë të bëjë testament. “*Vajza dhe femra në përgjithësi ka të drejtë të lëshojë testament, duke filluar nga mosha dymbëdhjetë vjeç e lart*”.³³

Banorët e qytetit, që kishin statusin e qytetarit (*civis*), ndaheshin në fisnikë (*nobiles*)³⁴ e popullorë (*populares*).³⁵

Fisnikët përfshinin mëkëmbësin e mbretit në qytet, kontin,³⁶ qeveritarët e lartë³⁷ dhe nëpunësit komunalë,³⁸ komandantët e ushtrisë³⁹ dhe të milicisë,⁴⁰ sipërmarrësit e mëdhenj (padronë) të sferave të ndryshme ekonomike,⁴¹ tregtarë, si dhe pronarët e mëdhenj të tokave që jetonin në qytet.⁴² Zakonisht shtëpitë e tyre ndodheshin në pjesën më të lartë e më të mbrojtur të qytetit.

Në kategorinë sociale të popullorëve përfshiheshin zejtarët⁴³ e tregtarët e zakonshëm,⁴⁴ rojet e qytetit,⁴⁵ bujqit,⁴⁶ punëtorë të sferës

³² *Statuti di Scutariu*, kreu 166.

³³ *Po aty*, kreu 186.

³⁴ *Po aty*, kreu 89, 93, 268.

³⁵ *Po aty*, kreu 28, 29, 34, 35, 36, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 82, 83, 84, 216, 222,

³⁶ *Po aty*, kreu 12, 13, 16, 19, 21, 22, 24, 25, 28, 29, 30, 36, 39, 40, 42, 46, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 85, 86, 87, 93, 115, 151, 152, 163, 184, 187, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 216, 218, 223, 229, 230, 231, 232, 233, 237, 238, 239, 242, 243, 246, 249, 251, 256, 257, 260, 261, 262, 265.

³⁷ *Po aty*, kreu 8, 12, 19, 40, 64, 65, 67, 68, 69, 86, 88, 89, 93, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 131, 137, 138, 145, 148, 151, 156, 230, 257, 262.

³⁸ *Po aty*, kreu 56, 93, 103, 104, 106, 107, 117, 120, 129, 130, 137, 140, 152, 176, 179, 189, 231, 232, 233, 247.

³⁹ *Po aty*, kreu 85.

⁴⁰ *Po aty*, kreu 81, 86,

⁴¹ *Po aty*, kreu 35, 71, 221, 262.

⁴² *Historia e Popullit Shqiptar*, vëllim I, 262.

⁴³ *Statuti di Scutari*, kreu 28, 29, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 59, 65, 109, 216.

⁴⁴ *Po aty*, kreu 67, 68, 69, 109, 178.

⁴⁵ *Po aty*, kreu 81, 86.

⁴⁶ *Po aty*, kreu 57.

bujqësore⁴⁷ e blegtorale⁴⁸ dhe punëtorët e krahut në përgjithësi.⁴⁹ Gjithashtu, në Statutet e Shkodrës theksohet termi “*qytetar i lirë*”,⁵⁰ çka na bën të mendojmë se ekzistonin edhe qytetarë jo të lirë dhe të varur juridikisht e ekonomikisht në shërbimin e dikujt tjetër. Sipas statutit, kjo lloj kategorie sociale në qytetin e Shkodrës përfaqësohej nga shërbyesit dhe shërbyeset,⁵¹ statusi dhe funksioni i të cilëve ishte i trashëgueshëm edhe për fëmijët e tyre.⁵² Krahas qytetarëve vendas me të drejta të plota, që merrnin pjesë pa kufizim në jetën ekonomike, shoqërore e politike të qytetit, Statutet e Shkodrës përmendin edhe banorë të huaj, kryesisht sllavë e latinë, të cilët ishin të përjashtuar nga detyrimet komunale për një vit dhe nuk lejohej përvetësimi i tyre nga persona të tjerë.⁵³

Institucionet dhe organizmat qeverisëse të qytetit të Shkodrës, tregojnë për një mirëfunksionim midis hallkave institucionale të komunës, si një njësi territoriale e politike me të drejtën e vetëqeverisjes ose e administrimit më vete. Në Shkodër mbledhja e qytetarëve bëhej ditën e Shën Markut, më 25 prill. Atë ditë kambanat e Shën Stefanit ftonin popullin të grumbullohej në sheshin para katedrales, ku në praninë e ipeshkvit dhe të parisë së qytetit bëhej përzgjedhja e tre gjyqtarëve, e tetë këshilltarëve dhe e dy financierëve të komunës.⁵⁴ Secili prej të zgjedhurve duhej të merrte funksionet e tij brenda tri ditëve.⁵⁵ Mandati i qeverisjes së tyre në organet më të larta të komunës ishte një vit.⁵⁶

Gjykatësit, këshilltarët, financierët bashkë me të shquarit e qytetarëve⁵⁷ (*boni homines*) ishin anëtarët e një asambleje më të ngushtë, Këshillit Komunal dhe përbënte qeverinë e qytetit, me vendime që miratoheshin me konsensus dhe me shumicë votash.⁵⁸

⁴⁷ *Po aty*, kreu 34, 35, 36, 58, 61, 62, 82, 83.

⁴⁸ *Po aty*, kreu 72, 73, 74, 75, 76, 77, 84.

⁴⁹ *Po aty*, kreu 35, 60, 71.

⁵⁰ *Po aty*, kreu 222.

⁵¹ *Po aty*, kreu 71, 202, 221, 222.

⁵² *Po aty*, kreu 202, 221.

⁵³ *Po aty*, kreu 262.

⁵⁴ *Po aty*, kreu 89.

⁵⁵ *Po aty*, kreu 90.

⁵⁶ *Po aty*, kreu 152.

⁵⁷ *Po aty*, kreu 93.

⁵⁸ *Statuti di Scutari*, kreu 98.

Këshilli komunal trajtonte çështje që kishin të bënin me besnikërinë dhe me integritetin moral të qytetarëve e të nëpunësve komunalë, si dhe me zgjedhjen e një radhe tjetër nëpunësish, mes të cilëve noterët,⁵⁹ sekretarët e gjyqit (*cancellaruis*)⁶⁰ dhe përmbaruesit (semecio; otargo).⁶¹ Këta të fundit ishin të përjashtuar nga taksat⁶² dhe mbroheshin me ligj në rastet e ushtrimit të dhunës fizike ndaj personit të tyre, kur ishin në shërbim të komunës.⁶³ Miratimi i mbretit përbënte bazën juridike dhe politike të kushtetutës qytetare shkodrane.⁶⁴ Autoriteti i tij mbretëror përfaqësohej nga konti. Mbreti i kishte akorduar komunës, përkatësisht gjykatësve të saj juridiksion të zgjeruar mbi qytetarët, banorët sllavë e arbër etnikë të krahinave përreth si dhe të huaj, me përjashtim të katër çështjeve gjyqësore që gjykoreshin nga vetë ai: këto kishin të bënin me tradhtinë bashkëshortore, me vrasjen si dhe të drejtën mbi shërbëtorët e shërbëtoreset dhe me vrasjen e kuajve.⁶⁵ Këto ishin rezervate të vjetra të kurorës serbe.⁶⁶

Në të gjithë strukturën piramidale të qeverisjes komunale të Shkodrës, gjykatësit kishin një rëndësi shumë të madhe, e cila shfaqej në detyrat dhe kompetencat e tyre në shumë aspekte të kontrollit e drejtimit të qytetit. Krahas asamblesë popullore, fisnikëve, ipeshkvit, gjykatësve, këshillit e financierëve, duhet mbajtur parasysh një tjetër organ pushteti në jetën qytetare shkodrane, që ishin noterët. Statutet ishin shprehje e ngulitjes me shkrim të kushtetutave qytetare dhe të jetës juridike. Pothuajse për të gjitha veprimet ligjore ato parashikonin nxjerrjen e një dokumenti prej një noteri.⁶⁷ Noteri, i cili shpesh kryente edhe punën e mësuesit të shkollës,⁶⁸ ishte në këtë mënyrë i lidhur ngushtë me jetën ekonomike, sociale e politike të komunës.

⁵⁹ *Po aty*, kreu 93.

⁶⁰ *Po aty*, kreu 104.

⁶¹ *Po aty*, kreu 103, 106, 176, 179.

⁶² *Po aty*, kreu 56.

⁶³ *Po aty*, kreu 231, kreu 232, kreu 233.

⁶⁴ *Po aty*, kreu 2.

⁶⁵ *Po aty*, kreu 2.

⁶⁶ Schmitt, *Arbëria*, 115.

⁶⁷ *Statuti di Scutari*, kreu 117, 120, 130, 140, 189, 247, etj.

⁶⁸ Schmitt, *Arbëria*, 139.

Krahas gjykatësit dhe noterit, një vend jo pak të rëndësishëm në fushën e gjyqësorit zinte figura e avokatit,⁶⁹ ku në dallim nga funksionarët e tjerë të komunës, mandati i avokatit zgjaste më shumë se një vit.⁷⁰ Kjo ndoshta, për faktin se ai nuk bënte pjesë në instancat e organeve ekzekutive të qeverisë së qytetit.

Gjithashtu, në qeverisjen e qytetit një vend jo të vogël zinin Kisha Katolike dhe ipeshkvi i qytetit. Ipeshkvi i Shkodrës luante një rol të rëndësishëm e vendimtar në asamblenë popullore, kur zgjidheshin qeveritarët më të lartë të komunës. Mungesa e tij aty konsiderohej si diçka e pazakontë dhe rregullohej me dispozitë të veçantë.⁷¹ Ipeshkvi kishte autoritet suprem edhe në fushën e gjyqësorit kishtar⁷² dhe dokumentet e vulosura prej tij gëzonin njohjen juridike nga organet drejtuese të komunës.⁷³

Paralel me institucionet qeverisëse të komunës, ishin edhe simbolet e sovranitetit qytetar, ku bënë pjesë monedhat, vula,⁷⁴ njësiti e matjes e të peshave.⁷⁵ Gjuhë zyrtare që përdornin institucionet dhe administrata në qytetin e Shkodrës gjatë gjysmës së parë të shekullit XIV, ishte latinishtja. Megjithatë, nuk duhet të kenë munguar edhe aktet administrative të komunës qytetare të Shkodrës edhe në gjuhën serbe.⁷⁶

Panorama e përgjithshme e këtyre institucioneve përngjasin dhe u afrohet deri diku modeleve të organizimit komunal mesjetar të qyteteve italo - dalmatine dhe atyre të Evropës Perëndimore. Të gjitha këto dëshmojnë, se qyteti i Shkodrës, i ndodhur midis Lindjes e Perëndimit, kërkonte të integrohej dhe të ecte me ritmet e zhvillimit të kohës, që në atë periudhë ishte i orientuar drejt pjesës veriore të Adriatikut Perëndimor. Për të mbrojtur jetën dhe pronën e qytetarëve, veçanërisht në orët e vona, Statutet e Shkodrës i detyronin qytetarët

⁶⁹ *Statuti di Scutari*, kreu 107, 117, 129, 152.

⁷⁰ *Po aty*, kreu 152.

⁷¹ *Po aty*, kreu 89.

⁷² *Po aty*, kreu 154.

⁷³ *Po aty*, kreu 155.

⁷⁴ *Po aty*, kreu 248.

⁷⁵ *Po aty*, kreu 64.

⁷⁶ Konstandin Jiriček, “Shkodra e krahina e saj në Mesjetë”, në: *Vëzhgime iliro-shqiptare*, (përpiluar prej Dr. Ludwig Von Thalloczy - t, përkthyer në shqip nga Mustafa Merlika - Kruja), (Shkodër: “Camaj-Pipa”, 2004), 118.

që lëviznin natën të mbanin pishtarë të ndezur për t'u identifikuar nga rojet e qytetit.⁷⁷ Nëse ndokush kapej duke lëvizur pa pishtar *“pas rënies së kambanës së tretë”*, atij i viheshin në ngarkim të gjitha vjedhjet që rastësisht ndodhnin atë natë në qytet.

Fryma perëndimore e Statuteve të Shkodrës vihet re edhe në një sërë nenesh që i kushtohen rregullit dhe mbrojtjes së planit urbanistik dhe arkitektonik të qytetit, si dhe kushteve higjieno - sanitare. Filtrit ligjor nuk i shpëtonin as ndërtimet pa leje.⁷⁸ Qytetarëve të Shkodrës iu bëhej e qartë se, për çdo ndërtim të ri, në shesh apo në rrugët qendrore të qytetit, ata duhej patjetër të bënin kërkesë paraprakisht, dhe t'i respektonin me rigorozitet ligjet në fuqi.⁷⁹ Kështu, cilido që kërkonte të meremetonte apo të ndërtonte shtëpi duhej të pajisej me një dokument të posaçëm noterial dhe të paraqiste një garanci të besueshme.⁸⁰ Nëse brenda tri ditëve, që nga fillimi i punimeve nuk shfaqej ndonjë ankesë, cilido lejohej t'i vazhdonte punimet normalisht.⁸¹

Në lupën e kujdesshme të ligjit përfshiheshin edhe aspekte më të detajuara të jetës së përditshme, siç ishte respektimi i privatësisë së fqinjit dhe ruajtja e higjienës. Një ligj për t'u pasur *“zili”* edhe në ditët e sotme ishte padiskutim, ai sipas të cilit: kushdo mund të hapte një dritare mbi shtëpinë e fqinjit, për arsye ndriçimi dhe ajrosjeje, por në asnjë mënyrë nuk lejohej të hidhte plehra mbi shtëpinë e tjetrit.⁸² Përveç murosjes së dritares, ky gjest i shëmtuar ndëshkohej edhe me një gjobë në vlerë monetare, që ndahej midis kontit dhe komunës.⁸³

Në mënyrë kategorike, ndalohej hedhja e plehrave nëpër rrugët e qytetit. *“Urdhërojmë që askush të mos flakë plehra nga dritarja, ballkoni apo qilari në rrugë publike ose në çdo lloj rrugëkalimi tjetër të qytetit tonë. Kundravajtësit do të ndëshkohen me dymbëdhjetë groshë gjobë, gjysma e të cilave do t'i shkojë kontit dhe gjysma komunës”*.⁸⁴ Me anë të këtij ligji synohej ruajtja e rregullit dhe e pastërtisë, si në rrugët

⁷⁷ Statuti di Scutari, kreu 81.

⁷⁸ Po aty, kreu 12, 13.

⁷⁹ Po aty, kreu 32.

⁸⁰ Po aty, kreu kreu 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 23.

⁸¹ Po aty, kreu 9.

⁸² Po aty, kreu 15.

⁸³ Po aty.

⁸⁴ Po aty, kreu 24.

qendrore ashtu edhe në ato periferike të qytetit. Gjithashtu, në funksion të higjienës dhe parandalimit të epidemive, Statutet e Shkodrës përmbajnë dispozita, që disiplinonin hedhjen e dherave të ndërtimit,⁸⁵ dhe derdhjen e ujërave të zeza e të bardha⁸⁶ në kanale e gropa të posaçme.⁸⁷

Aspekt tjetër me ndikim katolik - perëndimor në Statutet e Shkodrës ishte edhe tradita e festimit të Karnavaleve.⁸⁸ Tradita e kremtimit të Karnavaleve në qytetin e Shkodrës mendohet ta ketë origjinën nga Venecia, një vend shumë i dëgjuar për kremtime të tilla madhështore. Me sa duket, ndikimi venecian në qytetin e Shkodrës gjatë gjysmës së parë të shekullit XIV, reflektohej edhe në mënyrat e aspektet e tjera të jetës sociale.

Paraqitja, analizimi dhe përshkrimi i fakteve dokumentare të mësipërme, dëshmojnë në mënyrë eksplicite se Statutet e Shkodrës, të modeluara kryesisht sipas konfiguracionit të qyteteve italo - dalmatine të Adriatikut dhe nën ndikimin e pjesshëm të botës sllavo - bizantine, përbëjnë një burim me vlerë të pazëvendësueshme për njohjen “*de visu*” të jetës qytetare shkodrane në Mesjetë, sepse duke u hartuar në terrenin shqiptar mbajnë karakterin autentik të një materiali dokumentar vendas. Ato nuk janë një fenomen i veçuar, por bëjnë pjesë në gjerdanin e statuteve që rregullonin jetën e qyteteve të zhvilluara mesjetare në të dy anët e Adriatikut. Nëpërmjet statuteve, evidentohet karakteri dhe veçoritë origjinale mesjetare të shoqërisë qytetare shkodrane në dekadat e para të shekullit XIV, e cila mbartte pothuajse të gjitha vlerat, mënyrat e të vepruarit e të jetesës, të cilat ishin tipike dhe deri diku në analogji të plotë me zhvillimin e aspekteve sociale në Perëndimin mesjetar evropian.

⁸⁵ *Statuti di Scutari*, kreu 25, 38.

⁸⁶ *Po aty*, kreu 21.

⁸⁷ *Po aty*, kreu 48.

⁸⁸ *Po aty*, kreu 113. “Karnavalet (nga italishtja: lamtumirë mishit). Periudha e festës para Kreshmëve, që kremtohet në vendet dhe bashkësitë katolike. Festimet, që përfshijnë një varg paradash, kërcimesh me maska dhe shfaqjesh teatrale në vende publike, bëhen ndërmjet Ujit të Bekuar (6 janar) dhe Të Martës së të lidhurave, që është dita e fundit para Kreshmëve”. Marrë nga: *Enciklopedia e Përgjithshme e Oksfordit* (Oxford Paperback Encyclopedia), (Tiranë: Instituti i Dialogut dhe i Komunikimit, 2006), 594.